

**TÜRK TƏDQİQATÇILARININ GÖZÜ İLƏ
NƏBİ XƏZRİNİN YARADICILIĞI**

**THE CREATIVE ACTIVITY OF NABI KHAZRY IN THE
TURKISH INVESTIGATIONS**

**ТВОРЧЕСТВО НАБИ ХАЗРИ В ОЦЕНКЕ ТУРЕЦКИХ
ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ**

Farida SAFİYEVA*

Özet

Azerbaycan edebiyatında özel yeri olan halk şairi Nebi Hazrinin yaratıcılığı yalnız Azerbaycanda değil onun sınırlarından uzaklarda da zaman-zaman okunmuş, sevilmiş ve araştırılmıştır.

Türkiyenin Fırat Üniversitesinde Mithat Durmuş'un hazırladığı "Nebi Hazri. Hayatı, Eserleri ve Şiirlerinin Temasının İncelenmesi" (Elazığ, 1996) kitabı bu araştırmalardan hem hacim olarak ve hem de Türklerin dünyagörüşünü ortaya koymasından önemlidir.

Makalede Nebi Hazri yaratıcılığını araştırma konusu seçen Türk alimlerinin eserleri gözden geçiriliyor.

Anahtar kelimeler: devr, ırs, yol, edebiyat, tetkikat.

Summary

The famous poet Nabi Khazry occupies a special place in Azerbaijan literature. His creative works read and loved not only in Azerbaijan but also in other countries.

---

* Dr.; Bakü Slovyan Üniversitesi, Azerbaycan Dili Bölümünün Başkanı

In Turkey, in Firat University Mithat Durmush wrote a book called “Nabi Khazry. The life, works and analyzing the themes of the poems “ (Elazığ, 1996)

This investigation takes one of the important places among the other investigations. Because in this book creative works of Nabi Khazry are learnt in all- Turkish context.

In this article author also reflects the investigations of Turkish investigators who wrote about creative activity of Nabi Khazry.

Key words: period, heritage, way, literature, investigation.

Xalq şairi Nəbi Xəzrinin yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatında özünə-məxsus bir yer tutur. Məhz sənətkarlıq məziyyətlərinə görə onun poeziyası təkcə Azərbaycanda deyil, keçmiş SSRİ məkanında və onun hüdudlarından kənar da, oxucu qəlbinə yol tapır, sevilir, geniş təbliğ edilir. Nəbi Xəzri yaradıcılığı öncə milli ədəbi tənqidin diqqətini cəlb etmişdir – qırxıncı illərdən başlayaraq Nəbi Xəzri bir neçə nəsil tənqidçilərin maraq dairəsində olmuşdur. Onun bir şair, dramaturq, nasir, publisist kimi çoxcəhətli yaradıcılığı haqqında saysız-hesabsız məqalələr, resenziyalar, portret oçerkləri qələmə alınmış, monoqrafiyalar yazılmışdır. Bu müəlliflər sırasında Mehdi Hüseyn, Məmməd Arif, Mirzə İbrahimov, Süleyman Rüstəm, Məmməd Cəfər, Kamal Talıbzadə, Bəkir Nəbiyev, İsmayıl Şıxlı, Abbas Zamanov, Əhməd Cəmil, Bəxtiyar Vahabzadə, Qasım Qasımzadə, Qulu Xəlilov, Asif Əfəndiyev, Cabir Novruz, Tofiq Hacıyev, Yaşar Qarayev, Xalid Əlimirzəyev, Cəlal Abdullayev, Ağamusa Axundov, Arif Abdullazadə, H. Orucəli, İmamverdi Əbilov, Səyavuş Sərxanlı, Mürşüd Məmmədli, Rəhim Əliyev, Vaqif Yusifli, Yasif Nəsirli, Rüstəm Əzizov, Məmməd İsmayıl kimi tanınmış yazıçılar, görkəmli tənqidçi və ədəbiyyatşünaslar, mötəbər söz sahibləri vardır.

N. Xəzrinin yaradıcılığı keçmiş SSRİ məkanında da geniş oxucu kütlələrinin rəğbətini qazanmışdır. Şairin kitabları SSRİ xalqlarının dillərində işıq üzü görəndən yaradıcılığına maraq daha intensiv xarakter almışdır. Görkəmli rus şairi Yeqor İsayev Nəbi Xəzriyə həsr etdiyi «Böyük məhəbbət poeziyası» məqaləsində yazır: «Nəbi Xəzrinin adı həm Azərbaycanda, həm də bütün qardaş respublikalarda məşhurdur. Tam cəsarətlə deyə bilərəm ki, Rusiyada da Nəbi Xəzrinin əsərlərini eyni məhəbbətlə, sevə-sevə oxuyurlar.

İstedad əgər həqiqi istedaddırsa, o, bütün dillərə, bütün xalqlara mənsubdur. Nəbi Xəzrinin kitablarının tirajı həm ana dilində, həm rus, həm də qardaş xalqların dillərində çoxmilyonludur. Bu, xalqın Nəbi Xəzri poeziyasına tələbatından, rəğbətindən, məhəbbətindən irəli gəlir. Mən deyərdim ki, bu həm Azərbaycan, həm də rus poeziyası üçün böyük şərəfdir. Bu, bizim sovet şeirinin səciyyəvi xüsusiyyətidir» (1, 257).

Nəbi Xəzri haqqında rus və sovet respublikalarının mətbuat səhifələrində çap edilmiş ədənlər arasında Y. İdaşkin, B. Leonov, L. Juxovskiy, F. Svetov Anri Adalis, Sergey Vasilyev, Boris Dubrov, Leonid Dolqoplov, L. Verin, David Kuqultinov, Mustay Kərim, Alim Keşokov, Rəməz Babacan, İosif Noneşvili və b. adını xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Nəbi Xəzrinin əsərləri xarici ölkələrdə, xüsusilə, Türkiyədə və İranda da çap olunmuş, şairin yaradıcılığı barədə maraqlı fikirlər söylənilmişdir. Şübhəsiz ki, şairin yaradıcılığı haqqında yazılan məqalə, resenziya və monoqrafiyalar müxtəlif ədəbi-estetik zövqlərin, dünyagörüşlərinin məhsuludur.

Türkiyənin Fırat Universitetində, Midhad Durmuşun müəllifliyi ilə hazırlanan «Nəbi Xəzri. Həyatı, əsərləri və şeirlərinin tematik baxımdan incələnməsi» (Elağız, 1996) kitabı çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. O vaxta qədər nə Azərbaycanda, nə də onun hüdudlarından kənarında Nəbi Xəzri haqqında bu həcmdə kitab çap edilməmişdi (340 səhifə). Kitabın 270 səhifəsi şairin həyat və yaradıcılığına aiddir (dörd bölümdə əhatə olunmuşdur). Qalan 70 səhifədə şairin şeir və poemalarından parçalar, kitablarının siyahısı və nəşr illərini əhatə edən biblioqrafiya, «Sözlük» (burada Azəri türkcəsində olan bəzi sözlərin izahı verilmişdir) və ömrün müxtəlif anlarından soraq verən foto-şəkillər təqdim olunur.

«Ön söz»də müəllif türk xalqları ədəbiyyatının Türkiyədə hələ lazımınca öyrənilməməsindən söz açır və qeyd edir ki, «Dünya ədəbiyyatında mühüm yer tutan, Türkiyənin isə əsərlərini fransızcadan tərcümə vasitəsi ilə tanıdığı Qırğızıstan yazıçısı Çingiz Aytmatov ədəbiyyat tarixçilərimiz tərəfindən «Türk ədəbiyyatı tarixi» içində dəyərləndirilməmişdir. Ancaq Çingiz Aytmatovmu? İbrahim Abay Kunanbay, Məhdimqulu, Çingiz Dağçı, Səməd Vurğun, Bəxtiyar Vahabzadə, Nəbi Xəzri, Anar, Elçin, Məhəmmədhüseyn Şəhriyar, Rəsul Rza, Pirim Kadir... kimi yazarlar türk ədəbiyyatı içində dəyərləndirilməmiş, antologiyalara salınmamışdır» (2, c.1).

Midhad Durmuş tanınmış Azərbaycan şairi Nəbi Xəzrinin həyat və yaradıcılığını müasir türk ədəbiyyatı kontekstində arayıb araşdırmağın zəruriliyini vurğulayır. Əlbəttə ki, müəllifin qarşıya qoyduğu vəzifə təqdirəlayiqdir.

Kitabın birinci bölümündə («Azərbaycan sahası türk edebiyatına kısa bir bakiş») Azərbaycan türk ədəbiyyatının keçdiyi yolun geniş xülasəsi verilir. Müəllif Azərbaycan türk ədəbiyyatının keçdiyi tarixi inkişaf yolunu zaman etibarilə üç mərhələyə ayırır:

1. XIX əsrə qədər Azərbaycan türk ədəbiyyatı.
2. XIX və XX əsr Azərbaycan türk ədəbiyyatı.
3. Bolşevik işğalından sonrakı Azərbaycan türk ədəbiyyatı (2, c.2).

Əlbəttə, bu bölgü şərtidir və türk ədəbiyyatşünası ilə bu barədə mübahisə etmək dəolar.

Bu bölmədə daha çox Azərbaycanın tarixi inkişaf prosesində əldə etdiyi mənəvi dəyərlərdən, o cümlədən, ədəbiyyatın uğurlarından danışıılır, hamıya məlum olan ədəbi-tarixi faktlar sadalanır. «Bolşevik işğalından sonrakı Azərbaycan türk ədəbiyyatı» yarımbaşlığında müəllif sovet dönəmində Azərbaycan ədəbiyyatına qiymət verir, kommunist rejminin mənfi təsirindən də söz açır.

İkinci bölümüdə (“Nəbi Xəzri nin həyatı, əsərləri və edəbi şəhsiyəti”) Nəbi Xəzrinin həyatı, aldığı mükafatları, əsərləri, sözlərinə bəstələnmiş mahnıların siyahısı və ədəbi şəxsiyyətindən söhbət gedir. Müəllif yeri gəldikcə, şairin əsərlərinə, Azərbaycan və rus mənəbələrinə müraciət edir. Tədqiqatda yer alan N.Xəzrinin tərcümeyi-halı öz xronoloji ardıcılığı və bütövlüyü, elmi səciyyəsi ilə maraq doğurur. Müəllif Nəbi Xəzri ni türk oxucusuna daha yaxşı tanıtməq üçün onun bədii yaradıcılığına, ictimai fəaliyyətinə görə aldığı mükafatlardan da söz açır. Nəbi Xəzrinin ilk yaradıcılıq uğurlarından bəhs edən M. Durmuş xalq şairi Mirvarid Dilbazinin məqaləsinə müraciət edir: «1950-ci ildə Moskvada, Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti ongünlüyü günlərində, gənc şair (Nəbi Babayev–F.S.) şeiri uca tribunadan oxudu. O tribunadan düşəndə Səməd Vurğun onu qucaqlayıb öpdü. Ağsaqqal yazıçılar onu təbrik etdilər və onun parlaq gələcəyi haqqında hökm yürütdülər. Bu, ona verilən ilk yüksək qiymət idi»(3). Tədqiqatçı bu faktın Nəbi Xəzri həyatındaki əhəmiyyətini tam açıqlamaqdan ötrü şairin bu münasibətlə yazdığı şeirini misal gətirir:

*Arzuyla, inamla
döyünür ürək
Şairlik özü də
şərəfli addır.
Fəxri bir insandan
xoş söz eşitmək
Şairə ən fəxri bir mükafatdır.
Halal bir zəhmətə qiymət verəndə
Var olsun qiymət də, qiymət verən də!* (4, c.12).

Türkiyə oxucularını Nəbi Xəzri yaradıcılığı ilə daha yaxından tanış etməkdən ötrü müəllif şairin 1996-cı ilə qədər çap olunmuş kitablarının qısa icmalını da təqdim edir. Ancaq bunlar sadəcə icmal və məlumat xarakteri daşımır. Çap olunan kitablar şairin ideya-sənətkarlıq baxımından inkişafını, zamanın, dövrün onun yaradıcılığında buraxdığı izi açıqlamaq baxımından maraq kəsb edir. Məsələn, «Çiçəklənən arzular» (1950) adlı ilk kitabında «Kommunist təranələri»nin üstünlük təşkil etdiyi qeyd edilsə də, sonrakı kitablarda bu xəttin arxa plana keçdiyi diqqət mərkəzinə çəkilir.

Çox təəssüf ki, N.Xəzrinin «Sülh əsgəri» (1951), «Bakının səhəri» (1954), «Salxım söyüdlər» (1957), «Vətən və qürbət» (1958), «Qızımın nəğmələri» (1959), «Kim məni xatırlasa» (1960), «Şeyrlər və poemalar» (1962), «Dəniz, göy, məhəbbət» (1965), «Xatirələr cığırıyla» (1966), «Arzu» (1967), «İllər və sahillər» (1969), «Ümmandan damlalar» (1979), «Peyğəmbər» (1992) kitabları Türkiyəli müəllif Midhəd Durmuşun verdiyi bu siyahıda qeyd olunmayıb. Bu da gərgin zəhmətin nəticəsi kimi yaranan bu kitaba yarımçıqlıq, natamamlıq gətirir.

İkinci bölümün «Ədəbi şəxsiyyət» adlı yarımfəslində N.Xəzrinin bir şair kimi inkişafından, Azərbaycan və SSRİ məkanında tanınmış bir şair olduğundan və ədəbi şəxsiyyətinin formalaşmasında böyük poeziya mühitinin oynadığı roldan ətraflı məlumat verilir. Bölümdə yer alan bəzi faktların Nəbi Xəzri haqqında yazılan tədqiqatlarda xüsusi qeyd olunmaması bu tədqiqatın əhəmiyyətini artırır.

Nəbi Xəzrinin yaradıcılığa başladığı tarix bir çox tədqiqatlarda və dərsliklərdə əksini tapmayıb. Türk müəllifi bu məsələyə bir aydınlıq və dəqiqlik gətirir: «Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində Nəbi Xəzrinin ilk şeirinin 05.12.1940 tarixində «Azərbaycan pioneri» qəzetində çıxdığı qeyd edilməkdədir. Lakin 24.10.1995 tarixində bizim Nəbi Xəzri ilə söhbətimizdə ilk şeirinin bu tarixdən daha əvvəlki illərdə (təxminən 1934-cü ildə) dərc olunduğunu öyrəndik. Şair ilk şeirini necə yazdığı barədə belə bir xatirə danışdı: «Mənim ilk şeirim divar qəzetində çıxdı. Məktəbin dördüncü sinfində oxuyarkən müəllimimiz hər kəsdən böyüyəndə kim olmaq istədiyini soruşurdu. Çoxu şofer olacaqlarını söylədi, bəziləri isə mühəndis, müəllim, doxtur olacağını dedi. Mən «şair olacağam» dedim. Müəllim buna çox güldü: - Baxın, baxın, şairə baxın! Dedikcə sinif yoldaşlarım daha bərkdən gülməyə başladılar. Mən isə öz-özümə: «Mən şair olacağam» deyərək fəryad edirdim. O gün evə gəldim, baxdım anam çox sevdiyim sacda çörək yapır. Mənə: -Oğlum, gəl çörək ye! – dedi. Mən çörək yəmədim və evin damına çıxıb asimanda ulduzlar çıxanadək ağladım. Bu mənə çox ağır təsir etmişdi. O gün belə bir şeir yazdım. Təkcə iki misrasını xatırlaya bilərəm:

Günəş, sən bizim eldən keçəndə nə görürsən?

Mən nur saçıram, fəqət nuru sizin torpaqdan alıram» (2 c. 14).

Kitabın üçüncü bölümündə (“Şiirlərin tematik baxımdan incelenməsi”) Nəbi Xəzrinin şeirləri mövzu baxımdan təsnif olunur. Bu sanbalca kitabın ən önəmli bölümüdür. Belə ki, müəllif N.Xəzri poeziyasında insan, təbiət, qadın, vətən, din, ölüm mövzularının hər birini ayrı-ayrılıqda hərtərəfli araşdırır. «İnsan mövzusu» yarımbaşlığının aşağıdakı kimi qruplaşdırılması müəllifin bu istiqamətdə gərgin tədqiqat işi aparmasını təsdiq edir: 1) kommunizm və onun qəhrəmanları, 2) ədəbi mühit etibarlı ilə tanıdığı ədəbi qəhrəmanlar, 3) işçilər və əmək qəhrəmanları, 4) dastan qəhrəmanları, 5) Şimali Azərbaycandan kənarında yaşayan türk qəhrəmanları, 6) lirik qəhrəmanlar, 7) qadın qəhrəmanlar, 8) təbiətin qəhrəmanlaşdırılması, 9) səyahətləri əsasında tanıdığı qəhrəmanlar, 10) qaçaqlar, 11) uşaqlar və gələcək nəsillər.

Qəhrəmanın tipləri ilə bağlı bu bölgü M.Durmuşun N. Xəzri poeziyasına yaxşı bələd olduğundan xəbər verir. Əlbəttə, müəllif «qadın qəhrəmanlar» və «təbiətin qəhrəmanlaşdırılması» kimi problemin həllini müvafiq olaraq «Təbiət mövzusu» və «Qadın mövzusu» hissələrində də həll edə bilirdi, amma bu təqdirdə qəhrəman tiplərinin tam bölgüsündə boşluq yaranardı.

M. Durmuş kitabının bu hissəsində azərbaycanlı tədqiqatçıların indiyədək toxunmadığı qəhrəman tiplərindən də söz açır. Məsələn, Şimali Azərbaycandan kənarında yaşayan türk qəhrəmanları ilk dəfə M.Durmuşun tədqiqatlarında işıqlandırılır. Məlumdur ki, Cənub mövzusu bir çox şairlərimiz kimi N.Xəzri yaradıcılığında da öz əksini tapmışdır. Şair ayrı-ayrı şeirlərində və «Sumqayıt səhifələri» poemasında Azərbaycanın birliyi və bütövlüyü ideyasından söz açmış, gələcəkdə bu ideyanın reallaşmasına inam hissini ifadə etmişdir. Bəzən o, bədbinliyə qapılırsa da, bu inam hissi bütün yaradıcılığı boyu onu tərk etməmişdir.

Həsrət diyarımı öpün dostlarım,

Qəbrimdən

Bir ovuc torpaq alın siz.

Təbriz yollarına səpin, dostlarım!

Mən qalxım çinartək yer kürəsindən,

Görüm ki, həsrətlər yox olmuş artıq.

Səpilən torpağın hər zərrəsində

Bir çinar

Göyərrib ucalmış artıq» (5 c.21).

İrana səfəri, bu ölkədə gördükləri, müşahidə etdikləri Nəbi Xəzrinin yaradıcılığında yeni, poeziyası üçün dəyərli nümunələrin yaranmasına səbəb oldu. M.Durmuşun monoqrafiyasında bu silsilədən olan şeirlər geniş təhlil edilir.

Kitabın dördüncü bölümündə («Şiirlerin dil və üslup bakımından incelenmesi») N.Xəzri poeziyası sənətkarlıq axtarışları baxımından təhlil olunur. Qeyd etmək lazımdır ki, bu N. Xəzri yaradıcılığının tədqiqində çox az toxunulan məsələlərdən biridir. M.Durmuş haqlı olaraq yazır ki: «Şairin dili, şairin kimliyi ilə əlaqəlidir. Çünki dil içərisində mövcud olan ünsürlər, şairin gizli mənini anladan vasitədir.» (2 c.70)

“Nəbi Xəzri ana dili olan Azərbaycan türkcəsinə könüldən bağlıdır. Dil onun mənəvi sərvətlərinin toplandığı bir xəzinədir»(2 c. 72) deyən tədqiqatçı şairin Azərbaycan dili, onun saflığı və təmizliyi ilə bağlı fikirlərinə istinad edir: «İftixar hissilə qeyd etməliyik ki, Azərbaycan dili son 50 ildə böyük bir tarixi inkişaf yolu keçirmiş və özünün həqiqi çiçəklənmə dövrünə qədəm qoymuşdur. Dilimiz heç vaxt indiki qədər saf, təmiz və xəlqi olmamışdır. Cəfər Cabbarlı sovet dövründə xalq dilinin ən gözəl nümunələrini yaratmışdır. Səməd Vurğun şeir dilimizi xəlqiləşdirmiş, xalq dilini isə şairanələşdirmişdir. Biz bu mənəvi sərvətlərimizi qorumalı və inkişaf etdirməliyik. Lakin son vaxtlar bəzi mətbuat səhifələrində dilimizə hörmətsizlik halları baş verir ki, bu da həyəcan doğurmaya bilməz. Hörmətsizlik çox yumşaq ifadədir. Mən deyərdim ki, dildə hərc-mərclik edən bəzi adamlar meydana çıxmışdır ki, onlara qarşı barışmaz olmalıyıq». («Ədəbiyyatın ilham çeşməsi»)(6)

M.Durmuş şairin Ana dili və onun milliliyi uğrunda mübarizəsi ilə bağlı bir şeirinə müraciət edir:

*Həm yumşaq, həm kəskin, həm qətiyəm mən,
İkiyə bölünmüş bir qitəyəm mən.
Burda ölümü də
iki bölürlər,
Haçan qurtaracaq bu bəla, haçan?
Mənim dilimi də iki bölürlər –
«Farsca yaz», «rusca yaz» - «anlasın insan». (2, c.97)*

N.Xəzri başqa bir şeirində daha kəskin şəkildə öz mövqeyini bildirirdi:

*O xalq azaddır ki, dili azaddır!
Qoy söz azadlığı sözdə olmasın!*

M.Durmuşun monoqrafiyası, xüsusilə, onun N.Xəzrinin dil və sənətkarlıq axtarışları ilə bağlı fikirləri, şair haqqında yazılacaq gələcək

tədqiqat işləri üçün dəyərli bir mənbə ola bilər.

Görkəmli türk ədəbiyyatşünası Ahmet Kabaklı da şair Nəbi Xəzri yaradıcılığı ilə maraqlanmış və «Türk edebiyatı» adlı kitabının «20. yüzillik Azərbaycan siiri» bölməsinin «1955-1990 Azeri siiri və bəzi xüsusiyyətlər» hissəsində (7) Hüseyn Arif, B.Vahabzadə, Məmməd Aslan, Şəhriyar, Səhəndlə birlikdə Nəbi Xəzriyə də xüsusi yer vermişdir.

«Türk edebiyatı»nın dördcildliyi 1991-ci ildə, beşcildlik isə 2002-ci ildə İstanbulda nəşr edilmişdir. Kitabda Nəbi Xəzrinin «Şeir», «Ağ çiçək», «Ay Xəzər» və «Ulduzum mənim» lirik əsərləri Türklərə oxucularına təqdim edilmişdir. Kitabdan aydın olur ki, A.Kabaklı Nəbi Xəzrinin həyat və ilk yaradıcılıq uğurları haqqında düzgün məlumatla malikdir. Tədqiqatçı alim yazır: « Nəbi Xəzrinin əsərləri 1944-cü ildən etibarən rus və bütün sovet xalqlarının dillərinə, hətta fransız, ingilis və bolqar dillərinə də çevrilərək yayılmışdır. Çağdaş dövr usta şairlər arasında tezliklə sevilməyə başlamışdır» (7, c. 880). Daha sonra şairin nəşr olunan kitablarından bəhs edən A. Kabaklı qeyd edir ki, N. Xəzrinin 67 kitabı var ki, bunlardan 15-i rus dilindədir. Belə görünür ki, A. Kabaklı şairin 1991-2002-ci illər arasında çap edilmiş kitabları barədə məlumatlı olmuşdur.

A.Kabaklı Səməd Vurğun poetik məktəbinin davamçısı kimi şöhrət qazanmış Nəbi Xəzrinin sərbəst vəznli və yarımçiq hecalı şeirlərini Nazim Hikmətin təsiri ilə yazdığını, bəzi deyim tərzində, şeirlərinin adında Tofiq Fikrətdən qaynaqlandığını iddia edir. Əlbəttə, bunu tam qəbul etmək düzgün olmazdı.

A.Kabaklı kitabının hər iki nəşrində Nəbi Xəzrinin Türkiyədə tanınmasında Dr.Ali Yavuz Akpınarın («Dr. Ali Yavuz Akpınar şairdən «yapdığı seçmələri» Azeri türkcəsi ilə «Seçilmiş Şiirlər» (İst.1976) adıyla yayımlamışdır), İ.Ünver Nasraddinoğlunun («Azərbaycanlı şair Nəbi Xəzri» (1988) kitabı), Prof. Dr.Sadık Kemal Turalının («Zamanın elindən tutmaq» (1982) adlarını xüsusi qeyd edir. (7, 75)

Əlbəttə, təhlilə cəlb etdiyimiz mənbələr Nəbi Xəzrinin fəaliyyətinə və poetik irsinə Türkiyədə həsr olunmuş filoloji dəyərləndirmələrin heç də hamısını əhatə etmir. Etiraf etməliyik ki, görkəmli sənətkarın yaradıcılığına həsr olunmuş məqalə və ədəbi-elmi oçerklər o qədər geniş əhatəyə və say çoxluğuna malikdir ki, onların hamısından söz açmaq imkan xaricindədir. Bu səbəbdən mümkün qədər ən vacib olan materiallar üzərində dayanaraq ümumiləşdirici təhlillər aparmağa çalışdıq..

ƏDƏBİYYAT:

1. İsayev Yeqor. Böyük məhəbbət poeziyası. //N. Xəzrinin seçilmiş əsərlərinin dörd cildliyinə son söz // . c. 4, Bakı, Yazıçı, 1984, 257 s.

2. Дурмуш Мидшад. Неби Хезри. (Щайаты, есерлери, ве шіирлеринин тематик бакымдан инъеленмеси). Елаьыз, 1996, 340 s.

3 . Dilbaz Mirvarid. Vətəndaşlıq poeziyası. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəz., 1984, 8 Mart, s. 6

4 . Xəzri Nəbi. İllər və sahillər. Bakı, Azərənəşr, 1985,208 s

5.Xəzri Nəbi. Sumqayıt səhifələri. Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı 1963, 107 s.

6 . Xəzri Nəbi Ядъбиййатын илщам чешмяси. “Ulduz”jur., 1989 № 4, s.6

7 .Kabaklı Ahmet. Türk Edebiyatı, 5cilt te. C.4. İstanbul,Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2002, 993s.